

MAKRO IN MIKRO STRUKTURA DRUŽBENEGA ODNOSA DO ITALIJSKE MANJŠINSKE SKUPNOSTI IN DVOJEZIČNOSTI V SLOVENSKI ISTRI

Vesna MIKOLIČ

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-mail: vesna.mikolic@zrs-kp.si

IZVLEČEK

Struktura odnosov med večinsko in manjšinskimi skupnostmi v Slovenski Istri je izredno dinamična in podvržena različnim spreminjajočim se družbenim in političnim vplivom. Namen prispevka je bil z makro in mikro vidika proučiti odnos celotne družbene skupnosti na tem območju do avtohtone italijanske manjšine na osnovi podatkov iz raziskave, ki je proučevala narodno in kulturno identiteto Slovenske Istre. Osnovno spoznanje, da zakonsko priznane posebne pravice avtohtone italijanske manjšine sprejema vse prebivalstvo Slovenske Istre ne glede na različne socialnodemografske dejavnike, je dopolnjeno s podatki, ki kažejo na večinsko pragmatično obnašanje na mikro nivoju vsakdanjih družbenih praks. Na tej ravni italijanska manjšina ni več videna kot avtohtona skupnost s posebno, tudi simbolno vlogo v širšem družbenem kontekstu z diahronega in sinhronega vidika, ki ji zato pripadajo zakonsko določene posebne pravice, pač pa je v ospredju interes vsakega posameznika in posameznih narodnih skupnosti.

Ključne besede: italijanska manjšina, Slovenska Istra, dvojezičnost, sporazumevalna zmožnost, medetnični odnosi, večkulturnost

MACRO E MICRO STRUTTURA DEL RAPPORTO SOCIALE VERSO LA MINORANZA NAZIONALE ITALIANA E VERSO IL BILINGUISMO NELL'ISTRIA SLOVENA

SINTESI

La struttura dei rapporti tra le nazionalità di maggioranza e di minoranza nell'Istria slovena è molto dinamica e perciò sottoposta a diverse influenze di cambiamento, sia sociali che politiche. Lo scopo del contributo è stato, dal punto di vista macro e micro, quello di analizzare, in base ai dati della ricerca che ha analizzato l'identità nazionale e culturale dell'Istria slovena, il rapporto dell'intera comunità sociale su quest'area verso la minoranza italiana autoctona. La conoscenza basilare, che i diritti speciali della minoranza italiana autoctona, legalmente riconosciuti, vengono accettati da tutti gli abitanti dell'Istria slovena senza riguardo ai diversi fattori sociodemografici, è completata da dati che mostrano il comportamento pragmatico della maggioranza sul micro livello delle prassi sociali quotidiane. Su questo livello la minoranza italiana non è più vista come una comunità autoctona con un ruolo speciale e simbolico nell'ampio contesto sociale dall'aspetto diacronico e sincronico e per questo avrebbe diritto legale ai diritti speciali, ma si trova in primo piano l'interesse del singolo e delle singole comunità nazionali.

Parole chiave: nazionalità italiana, Istria slovena, bilinguismo, competenza comunicativa, rapporti interetnici, multiculturalità

UVOD

Območje Slovenske Istre, ki ga opredeljuje večstoletni kulturni stik med avtohtonima (slovensko in italijansko) in priseljeniškimimi narodnimi skupnostnimi ter posledično po drugi svetovni vojni uzakonjena slovensko-italijanska dvojezičnost, je prostor, kjer je struktura odnosov med večinsko in manjšinskimi skupnostmi izredno dinamična in podvržena različnim spreminjajočim se socialnim in političnim vplivom. To je pokazala tudi raziskava "Identiteta Slovenske Istre" (Sedmak et al., 2002), iz katere črpamo podatke za pričujoči prispevek. Njen namen je bil proučiti narodno in kulturno identiteto Slovenske Istre, s posebnim poudarkom na vprašanih vključevanja Slovenije v združeno Evropo in svetovne globalizacijske trende in s ciljem pridobiti si potrebna znanja za oblikovanje celovite (lokalne, regionalne in nacionalne) razvojne politike narodne/kulturne identitete. V raziskavi smo tako merili prvenstveno stališča in odnos prebivalcev Slovenske Istre do različnih vprašanj, ki se nanašajo na jezikovna in narodnostna vprašanja, na vprašanja vključevanja Slovenije v evropske združevalne procese, priseljevanja idr.

Terensko anketiranje v okviru omenjene raziskave je potekalo v obdobju november – marec 2002 na območju mestne občine Koper, občin Izola in Piran. V raziskavo je bilo vključenih 458 polnoletnih posameznikov z registriranim stalnim prebivališčem na območju treh obalnih občin na osnovi anketnega vzorca Statističnega urada RS, ki je ustrezal merilom slučajne selekcije in reprezentativnosti. Vzorec je zajemal približno enako število žensk (50,8%) in moških (49,2%), razporejenih v 6 starostnih razredov, pri čemer so starostne skupine 18-27 let, 38-47 let in 48-57 let zastopane z 18,5-20%, medtem ko so starostne skupine 28-37 let, 58-67 let in nad 68 let zastopane z nekoliko nižjimi odstotki, tj. od 13,4-14,1%. Skoraj polovica anketiranih je iz mestnih krajevnih skupnosti (43,7%), 36% jih je iz primestij, 20,3% pa jih živi v vaških skupnostih. Med odgovarjajočimi je 38,7% tistih z nižjo stopnjo izobrazbe (nedokončana osnovna šola in dokončana poklicna šola), 40% jih ima dokončano srednjo šolo, 21,4% pa višjo, visoko šolo ali magistriraj/doktorat. Največ anketiranih prebivalcev je slovenske narodnosti (75,2%), sledijo jim anketiranci hrvaške (10,1%) in italijanske (6,8%) narodnosti. Manjštevilični pripadniki drugih narodnih skupnosti so bili, zato da se je zadostilo pogoju številčne zastopnosti, pri obdelavi podatkov združeni v eno skupino pripadnikov "ostalih narodov nekdanje Jugoslavije", ki je tako predstavljala 7,9% vseh vprašanih. Približno polovica anketiranih je avtohtonih

prebivalcev Slovenske Istre (47,6%), polovica pa priseljencev (52,4%), bodisi iz notranjosti Slovenije ali iz republik nekdanje Jugoslavije in drugih držav. Prejete podatke smo interpretirali z računalniškim statističnim (SPSS) paketom.

Na osnovi teh rezultatov želimo v pričujočem prispevku analizirati odnos celotne družbene skupnosti Slovenske Istre do avtohtone italijanske manjšine in institucionalizirane dvojezičnosti kot izraza ene temeljnih pravic te avtohtone etnične skupnosti.

1. MAKRO RAVEN

Po podatkih zadnjega popisa prebivalstva Republike Slovenije se je število pripadnikov italijanske narodne skupnosti v Slovenski Istri v zadnjih desetih letih občutno zmanjšalo,¹ kar je v javnosti sprožilo različne odzive. Nekateri ta upad razumejo kot posledico neustreznih državnih in lokalnih ukrepov ter širšega družbenega odnosa do manjšine (predvsem predstavniki manjšine same, prim. Za več strpnosti, 2003), drugi del javnosti pa poudarja tudi pomen same manjšine kot pomembnega akterja lastne usode (prim. Gorjup - Posinkovič, 2003; Maršič, 2003). Vendar pa iz zadnjega popisa lahko hkrati ugotovimo, da je glede na popis iz leta 1991 število prebivalcev z italijanskim maternim jezikom ostalo skorajda nespremenjeno.² Čeprav se torej odpira vprašanje, ali gre v zadnjih desetih letih za dejanski upad številčnosti italijanske manjšine ali bolj za problem jasnega izrekanja narodne pripadnosti, pa omenjeni podatki v vsakem primeru kažejo na spreminjanje določenih družbenih razmerij bodisi v odnosu manjšinske skupnosti na eni in večinskega prebivalstva in lokalne ter državne skupnosti na drugi strani bodisi znotraj manjšine same. V nadaljevanju predstavljamo nekatere podatke, ki bodo pomagali osvetliti makro strukturo odnosa do italijanske manjšine, tako z vidika pripadnikov le-te kot tudi večinske in drugih narodnih skupnosti ter širše družbene skupnosti v Slovenski Istri.

1.1. Obseg pravic in opaznost italijanske manjšine

V globalnih stališčih do pravic italijanske manjšine, ki so jih izrazili anketiranci (tabela 1, graf 1), se odraža splošna naklonjenost do italijanske manjšine v Slovenski Istri; kar 70,9% anketiranih prebivalcev namreč italijanski manjšini "privoščiti" pravice, ki jih slednja že ima, oziroma meni, da bi jih morala imeti celo še več (8,0%). Vendar pa je tudi odstotek tistih, ki menijo, da ima italijanska manjšina že tako preveč pravic (20,3%), še vedno precej visok (1/5 vseh anketirancev). Zanimivo je,

1 Po popisu iz leta 1991 je bilo v Sloveniji pripadnikov italijanske manjšine 2.959, medtem ko je zadnji popis, tj. iz leta 2002, zabeležil le 2.258 prebivalcev italijanske narodnosti (SURS, 2002).

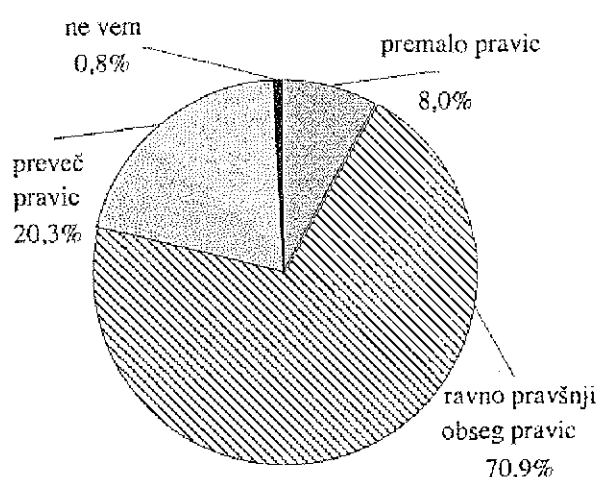
2 Po popisu iz leta 1991 je bilo v Sloveniji prebivalcev z italijanskim maternim jezikom 3882, leta 2002 pa 3762 (SURS, 2002).

da je pri tej postavki odstotek neopredeljenih anketirancev izredno nizek (0,8%), kar bi utegnilo pomeniti, da gre vsaj za pomembno, če že ne kočljivo vprašanje, saj imajo skoraj vsi anketiranci do njega oblikovano neko stališče.

Tabela 1: "Italijanska manjšina v našem okolju ima":

Table 1: "In our environment, the Italian minority has":

	FREKVENCE	ODSTOTKI
premalo pravic	29	8,0%
ravno pravšnji obseg pravic	258	70,9%
preveč pravic	74	20,3%
ne vem	3	0,8%
SKUPAJ	364	100,0%

Graf 1: "Italijanska manjšina v našem okolju ima".

Graph 1: "In our environment, the Italian minority has".

Če rezultate analiziramo glede na narodnostno pripadnost anketirancev (tabela 2), je zanimivo, da se večina pripadnikov vsake izmed anketiranih narodnosti strinja s tem, da ima italijanska manjšina v Slovenski Istri ravno pravšnji obseg pravic. Vendar pa je analiza variance pokazala, da obstajajo statistično značilne razlike o razsežnosti pravic italijanske manjšine s strani anketirancev glede na njihovo narodnost,³ in sicer obstaja statistično značilna razlika med stališči anketirancev italijanske in vseh ostalih narodnosti. Čeprav je tudi med pripadniki italijanske manjšine največ (48,1%) takih, ki menijo, da ima njihova narodna skupnost zagotovljen ravno pravšnji obseg pravic, pa je med njimi, v primerjavi z anketiranci preostalih narodnosti, priča-

kovano prisoten veliko večji odstotek (40,7%) takih, ki menijo, da ima italijanska manjšina premalo pravic. Zanimiv je tudi podatek, da znaten odstotek Slovencev (20,2%), posebej pa še Hrvatov (32,4%) in pripadnikov ostalih narodov nekdanje Jugoslavije (30,4%) meni, da imajo Italijani v Slovenski Istri preveč pravic.

Tabela 2: "Italijanska manjšina v našem okolju ima" glede na narodno pripadnost:

Table 2: "In our environment, the Italian minority has" in view of ethnic affiliation:

		NARODNA PRIPADNOST			
		Slovenci	Italijani	Hrvat	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
premalo pravic	FREKVENCE	14	11	2	0
	ODSTOTKI	5,2%	40,7%	5,9%	0%
ravno pravšnji obseg pravic	FREKVENCE	199	13	21	16
	ODSTOTKI	74,5%	48,1%	61,8%	69,6%
preveč pravic	FREKVENCE	54	0	11	7
	ODSTOTKI	20,2%	0%	32,4%	30,4%
ne vem	FREKVENCE	0	3	0	0
	ODSTOTKI	0%	11,1%	0%	0%
SKUPAJ	FREKVENCE	267	27	34	23
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

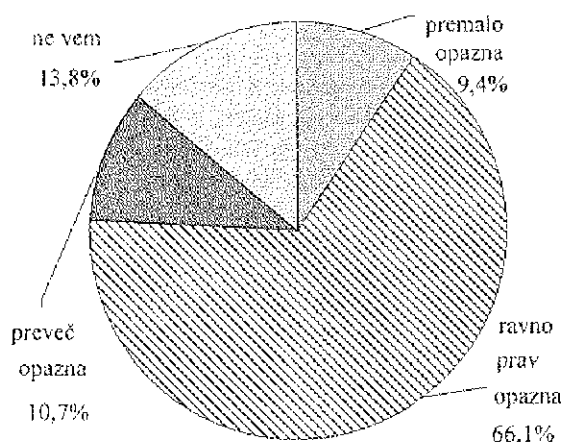
Z zgornjimi rezultati se delno ujemajo tudi ugotovitve o opaznosti italijanske narodne skupnosti v javnem življenju (tabela 3, graf 2).

Tabela 3: "V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina":

Table 3: "In Slovene Istria's public life (mass media, manifestations, public offices), the Italian minority is":

	FREKVENCE	ODSTOTKI
premalo opazna	43	9,4%
ravno prav opazna	302	66,1%
preveč opazna	49	10,7%
ne vem	63	13,8%
SKUPAJ	457	100,0%

3 Analiza variance pa pri tem vprašanju ni pokazala statistično pomembnih razlik med stališči anketirancev glede na spol, izobrazbo, starost, avtohtonost in versko pripadnost.

Graf 2: "V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina".

Graph 2: "In Slovene Istria's public life (mass media, manifestations, public offices), the Italian minority is".

Večina izprašanih (76,6%) namreč soglaša, da je obstoječe stanje z vidika zaznavanja prisotnosti italijanske manjšine v javnosti ustrezno, kar 10,9% anketirancev celo meni, da bi lahko bila še bolj opazna. Navedeni odstotki se v veliki meri pokrivajo z odstotki tistih, ki menijo, da ima italijanska manjšina ravno pravnji ali celo še premajhen obseg zagotovljenih pravic. Med anketiranci pa je kljub vsemu tudi 12,4% prepričanih, da bi italijanska manjšina morala biti manj opazna.

Tabela 4: "V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina" glede na narodno pripadnost:

Table 4: "In Slovene Istria's public life (mass media, manifestations, public offices), the Italian minority is" in view of ethnic affiliation:

		NARODNA PRIPADNOST			
		Slovenci	Italijani	Hrvati	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
premalo opazna	FREKVENCE	22	13	4	2
	ODSTOTKI	6,6%	43,3%	8,9%	5,7%
ravno prav opazna	FREKVENCE	230	15	28	20
	ODSTOTKI	69,1%	50,0%	62,2%	57,1%
preveč opazna	FREKVENCE	37	0	9	3
	ODSTOTKI	11,1%	0%	20,0%	8,6%
ne vem	FREKVENCE	44	2	4	10
	ODSTOTKI	13,2%	6,7%	8,9%	28,6%
SKUPAJ	FREKVENCE	333	30	45	35
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

V skladu s pričakovanji obstajajo statistično značilne razlike v stališčih v zvezi z opaznostjo italijanske manjšine glede na narodno pripadnost anketirancev. Iz tabele 4 je razvidno, da se mnenja Italijanov močno razlikujejo od mnenj Slovencev, Hrvatov in anketirancev iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije, saj so prvi (takih je kar 43,3%) dosti bolj kot ostali prepričani, da je italijanska manjšina premalo izpostavljena v javnem življenju Slovenske Istre.

Poleg tega obstajajo statistično značilne razlike v stališčih do opaznosti italijanske manjšine v javnem življenju Slovenske Istre še glede na versko pripadnost, avtohtonost in izobrazbo anketirancev.

Če se je pri rezultatih glede na narodno pripadnost pokazalo, da je največ takih, ki so menili, da je italijanska narodnost preveč opazna, ali pa so bili do tega vprašanja neopredeljeni, med pripadniki hrvaške narodnosti in drugih narodov nekdanje Jugoslavije (tabela 4), je analiza variance pokazala, da več pravoslavcev (18,2%) kot pa katoličanov (11,7%) in ateistov (8,7%) meni, da je italijanska manjšina v Slovenski Istri preveč opazna (tabela 5).

Tabela 5: "V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina" glede na versko pripadnost:

Table 5: "In Slovene Istria's public life (mass media, manifestations, public offices), the Italian minority is" in view of religious affiliation:

		VERSKA PRIPADNOST			
		katoličani	muslimani	pravoslavci	ateisti
premalo opazna	FREKVENCE	29	0	0	12
	ODSTOTKI	10,3%	0%	0%	9,4%
ravno prav opazna	FREKVENCE	185	10	11	90
	ODSTOTKI	65,6%	71,4%	50,0%	70,9%
preveč opazna	FREKVENCE	33	0	4	11
	ODSTOTKI	11,7%	0%	18,2%	8,7%
ne vem	FREKVENCE	35	4	7	14
	ODSTOTKI	12,4%	28,6%	31,8%	11,0%
SKUPAJ	FREKVENCE	282	14	22	127
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vpliv avtohtonosti prebivalcev na stališča o opaznosti italijanske manjšine (tabela 6) je zaznati v tem, da je več anketirancev (89,8%), ki se je na območje Slovenske Istre priselilo pred 15. letom starosti, v primerjavi z avtohtonimi prebivalci (73,1%) in s tistimi, ki so se priselili po 15. letu starosti (71,5%), naklonjenih opaznosti italijanske manjšine v javnem življenju Slovenske Istre. Obenem ima ista skupina v primerjavi z

ostalima dvema najbolj izoblikovano stališče do opaznosti italijanske manjšine (le 3,8% odgovorov "ne vem"), odgovor "preveč opazna" pa so najredkeje podali prav člani te skupine (6,3%). Na osnovi teh podatkov bi lahko sklepali, da opaznost italijanske manjšine najbolj sprejemajo anketiranci, ki so se v Slovensko Istro priselili pred 15. letom starosti, kar lahko razložimo z dejstvom, da je pri njih proces akulturacije, v katerem so bili - največkrat brez zgodovinske obremenjenosti - soočeni s sobivanjem slovenske in italijanske avtohtone kulture tega območja, potekal v zgodnjem otroškem obdobju, zaradi česar je bil tudi najbolj učinkovit. Nasprotno so priseljeni po 15. letu starosti do vprašanja vidnosti italijanske manjšine relativno najbolj brezbrizni (največji odstotek odgovorov "ne vem" - 17,7%), avtohtoni prebivalci Slovenske Istre pa glede tega najbolj občutljivi (največji odstotek odgovorov "preveč opazna" - 12,5%).

Tabela 6: "V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina" glede na avtohtonost:

Table 6: "In Slovene Istria's public life (mass media, manifestations, public offices), the Italian minority is" in view of autochthonism:

		AVTOHTONOST		
		avtohtoni	priseljani pred 15. letom	priseljani po 15. letu
premalopazna	FREKVENCE	16	11	16
	ODSTOTKI	7,4%	13,9%	10,1%
ravno pravopazna	FREKVENCE	142	60	97
	ODSTOTKI	65,7%	75,9%	61,4%
preveč opazna	FREKVENCE	27	5	17
	ODSTOTKI	12,5%	6,3%	10,8%
ne vem	FREKVENCE	31	3	28
	ODSTOTKI	14,4%	3,8%	17,7%
SKUPAJ	FREKVENCE	216	79	158
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%

Z vidika izobrazbenega vpliva lahko ugotovimo (tabela 7), da anketiranci z nedokončano osnovno šolo (16,7%) v primerjavi z anketiranci z dokončano osnovno (4,1%) ali poklicno šolo (2,8%) pogosteje menijo, da je italijanska manjšina v javnem življenju na področju Slovenske Istre premalo opazna, kar verjetno lažje pripišemo manjši razgledanosti kot pa poglavljenemu razmisleku o obsegu javne opaznosti italijanske manjšine. Pri tej skupini namreč hkrati zasledimo tudi največji odstotek (16,7%) tistih, ki menijo, da je italijanska

manjšina v javnosti preveč opazna. Nasprotno pa je med anketiranimi prebivalci z dokončano višjo ali visoko šolo kar precej (12,4%) takih, ki se jim zdi italijanska manjšina premalo opazna, in najmanj (7,2%) tistih, ki menijo, da je preveč opazna, na osnovi česar lahko sklepamo, da višja izobrazba pomeni tudi višjo zavest o potrebi javno izražene prisotnosti italijanske manjšine in morda tudi višjo raven strpnosti. O večji strpnosti višje izobraženih govori tudi analiza še nekaterih drugih načelnih stališč do dvojezičnosti in kulturne raznolikosti, ki jih je zajela v uvodu predstavljena raziskava (glej Furlan, 2003).

Tabela 7: "V javnem življenju Slovenske Istre (mediji, prireditve, javne funkcije) je italijanska manjšina" glede na izobrazbo:

Table 7: "In Slovene Istria's public life (mass media, manifestations, public offices), the Italian minority is" in view of education background:

		IZOBRAZBA				
		nedokončana osnovna šola	dokončana osnovna šola	dokončana poklicna šola	dokončana srednja šola	višja, visoka šola, fakulteta
premalopazna	FREKVENCE	5	3	2	21	12
	ODSTOTKI	16,7%	4,1%	2,8%	11,5%	12,4%
ravno pravopazna	FREKVENCE	10	48	50	125	68
	ODSTOTKI	33,3%	64,9%	70,4%	68,7%	70,1%
preveč opazna	FREKVENCE	5	7	10	19	7
	ODSTOTKI	16,7%	9,5%	14,1%	10,4%	7,2%
ne vem	FREKVENCE	10	16	9	17	10
	ODSTOTKI	33,3%	21,6%	12,7%	9,3%	10,3%
SKUPAJ	FREKVENCE	30	74	71	182	97
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Opazovani vprašanci o obsegu pravic italijanske manjšine in opaznosti le-te v javnem življenju Slovenske Istre lahko sicer obravnavamo kot dve plati iste medalje, tj. kot dva kazalca družbenega sprejemanja zakonsko priznanih posebnih pravic avtohtone italijanske manjšine, po drugi strani pa se bistveno razlikujeta s perspektive vloge, ki jo pri oblikovanju tega konsenza igra italijanska manjšina sama. Pri obsegu pravic gre namreč za uzaknjene pravice, ki jih slovenska država priznava avtohtonima manjšinama na območju Republike Slovenije, tj. madžarski in italijanski, in pri tem postavlja manjšino v vlogo objekta, ki se sicer s tem obsegom pravic lahko strinja ali pa tudi ne, vendar obstoječega stanja brez ustreznih zakonskih

sprememb ne more spreminjati. Drugače pa je intenzivnost prisotnosti manjšine v javnosti na osnovi teh istih pravic v veliki meri prepuščena manjšini sami. Glede na to, da so si odstotki vseh anketiranih prebivalcev pa tudi posameznih narodnih skupnosti (med njimi tudi Italijanov) pri obeh vprašanih dokaj sorodni, lahko sklepamo, da obstaja med pripadniki italijanske manjšine dokaj podoben odstotek onih, ki so z obstoječim stanjem zadovoljni, in odstotek tistih, ki meni, da bi bodisi država lahko bolje poskrbela zanje bodisi bi morali tudi sami biti bolj aktivni v javnem življenju Slovenske Istre. Ostali anketirani prebivalci (med katerimi je največ pripadnikov večinske, tj. slovenske skupnosti) pa v veliki večini menijo, da država za italijansko manjšino dovolj dobro skrbi in da je le-ta v skladu s tem v vsakdanjem življenju dovolj opazna; manjši odstotek pa meni, da je za italijansko manjšino še predobro poskrbljeno, zaradi česar je le-ta v javnosti še preveč opazna. Odstotek onih, ki menijo, da bi italijanska manjšina morala imeti večji obseg pravic in biti v javnosti še bolj opazna, pa je skorajda zanemarljiv.

2. MIKRO RAVEN

V nadaljevanju raziskave nas je zanimalo, kako se omenjena stališča o družbenem statusu italijanske manjšinske skupnosti odražajo na mikro nivoju vsakdanjih družbenih praks. Glede na to, da je uradno priznana dvojezičnost ena od v javnosti najbolj opaznih posledic družbenega konsenza o priznanju avtohtonosti italijanske manjšine in kot taka ena od njenih osnovnih zakonsko določenih pravic, smo družbene relacije italijanske manjšine in ostalega prebivalstva Slovenske Istre preverjali skozi prizmo odnosa do različnih področij vsakdanjega življenja, kjer igra dvojezičnost bistveno vlogo.

2.1. Sporazumevalna zmožnost v italijanskem jeziku

V skladu s statusom italijanskega kot (poleg slovenščine) uradnega jezika na narodnostno mešanem področju Slovenske Istre sta bila v petdesetih letih 20. stoletja zasnovani tudi jezikovna in šolska politika za ta del Slovenije, ki sta si za cilj zastavili z vidika razmerja posameznik – družba družbeno priznati ali institucionalno dvojezičnost, z vidika števila govorcev pa skupinsko ali kolektivno dvosmerno dvojezičnost v slovenskem in italijanskem jeziku. Sistem dvojezičnih šol v Slovenski Istri tako zajema osnovne in srednje šole s slovenskim učnim jezikom in italijanskim jezikom kot obveznim učnim predmetom ter osnovne in srednje šole z italijanskim učnim jezikom in slovenskim jezikom kot obveznim učnim predmetom (Mikolič, 2003, 79).

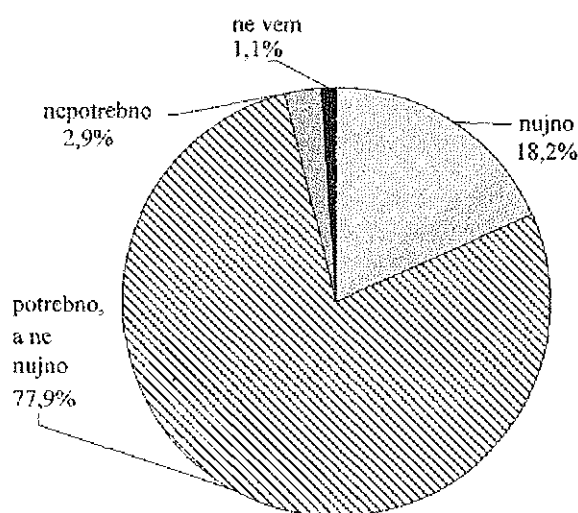
S tega vidika nas je zanimalo, kakšen pomen po petdesetih letih tega zahtevnega družbenega projekta pre-

bivalstvo Slovenske Istre prisoja sporazumevalni zmožnosti v italijanskem jeziku v tem prostoru.

Tabela 8: "Za tistega, ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine":

Table 8: "For those living in coastal towns, the knowledge of Italian is":

	FREKVENCE	ODSTOTKI
nujno	83	18,2%
potrebno, a ne nujno	355	77,9%
nepotrebno	13	2,9%
ne vem	5	1,1%
SKUPAJ	456	100,0%

Graf 3: "Za tistega, ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine".

Graph 3: "For those living in coastal towns, the knowledge of Italian is".

Velika večina izprašancev (78,7%) meni, da je znanje italijanščine za prebivalce obalnih mest "potrebno, a ne nujno", da je "nujno", jih meni 18,4%, da je "nepotrebno", pa le 2,9%. Čeprav so odgovori po eni strani predvidljivi, saj komunikacijska kompetenca v italijanščini za učinkovito sporazumevanje v obravnavanem prostoru ni neobhodna, glede na to, da je večina prebivalcev slovenske narodnosti, poleg tega pa slovenščino kot uradni državni jezik obvlada – na nižji ali višji ravni – tudi večina pripadnikov ostalih narodnih skupnosti. Kljub temu bi lahko pričakovali višji odstotek odgovorov, da je znanje italijanščine "nujno", saj ima ob uzakonjeni formalni dvojezičnosti na opazovanem področju znanje italijanskega jezika tudi močan simbolni pomen, tako za italijansko manjšino kot identiteto tega prostora (tabela 8, graf 3).

Z vidika pomena, ki ga pripisujejo zmožnosti spo-

razumevanja v italijanskem jeziku, se pomembno razlikujejo posamezne starostne skupine. Namreč če vprašanje o nujnosti znanja italijanščine za prebivalce obalnih občin pogledamo z vidika starosti anketirancev (tabela 9), vidimo, da obstajajo statistično značilne razlike predvsem med skupino najmlajših anketirancev in skupino anketirancev med 48. in 57. letom starosti ter med skupino 28-37 let starih anketirancev in, ponovno, skupino med 48. in 57. letom starosti. Iz tabele 9 vidimo, da je zaslediti bistveno razliko predvsem pri odgovoru "nujno", kjer vidimo, da obe mlajši generaciji v veliko večji meri kot katerakoli druga skupina menita, da je poznavanje italijanščine v obalnih mestih nujno ter da nihče iz omenjenih mlajših skupin ni izrazil mnenja, da je poznavanje italijanščine nepotrebno. Omenjeni rezultati kažejo, da mlajši anketiranci bolj kot starejši sprejemajo istrsko dvojezičnost kot nujno in samo po sebi umevno dejstvo, kar je prav gotovo tudi posledica jezikovno specifičnega priobalnega šolskega kurikula, ki sta ga bili deležni obe izstopajoči skupini, generacije pred njima pa še ne. Kot kažejo nekatere raziskave (Mikolič, 2002, 2003), je tudi raven dvojezičnosti pri mlajših generacijah višja kot pri starejših.

Tabela 9: "Za tistega, ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine" glede na starost:

Table 9: "For those living in coastal towns, the knowledge of Italian is" in view of age:

		STAROST					
		18-27	28-37	38-47	48-57	58-67	ni ml. 68
nujno	FREKVENCE	22	19	13	6	13	9
	ODSTOTKI	25,0%	29,7%	14,0%	7,1%	21,3%	14,3%
potrebno, a ne nujno	FREKVENCE	65	45	76	71	46	50
	ODSTOTKI	73,9%	70,3%	81,7%	84,5%	75,4%	79,4%
nepotrebno	FREKVENCE	0	0	4	4	1	4
	ODSTOTKI	0%	0%	4,3%	4,8%	1,6%	6,3%
ne vem	FREKVENCE	1	0	0	3	1	0
	ODSTOTKI	1,1%	0%	0%	3,6%	1,6%	0%
SKUPAJ	FREKVENCE	88	64	93	84	61	63
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Prav tako obstaja statistično značilna razlika med stališči do potrebe znanja italijanskega jezika v obalnih mestih med priseljenimi pred 15. letom starosti na eni ter priseljenimi po 15. letu starosti. Glede na rezultate, ki so prikazani v tabeli 10, najbolj izstopa razlika v odstotku anketirancev, ki so pri postavki izbrali odgovor "nujno"; tako stališče je izrazilo 26,6% priseljenih pred 15. letom, medtem ko najdemo med priseljenimi po 15. letu le 12,7% anketirancev, ki so mnenja, da je poznavanje italijanščine nujno. Sklepamo, da so se priseljenci, ki so se priselili pred 15. letom, v okolje vživeli

bolje od tistih, ki so se priselili kasneje, in so najbrž tudi zaznali poseben pomen, ki ga ima poznavanje italijanščine v tem prostoru.

Tabela 10: "Za tistega, ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine" glede na avtohtonost:

Table 10: "For those living in coastal towns, the knowledge of Italian is" in view of autochthonism:

		AVTOHTONOST		
		avtohtoni	priseljani pred 15. letom	priseljani po 15. letu
nujno	FREKVENCE	41	21	20
	ODSTOTKI	19,0%	26,6%	12,7%
potrebno, a ne nujno	FREKVENCE	171	56	126
	ODSTOTKI	79,2%	70,9%	79,7%
nepotrebno	FREKVENCE	1	2	10
	ODSTOTKI	0,5%	2,5%	6,3%
ne vem	FREKVENCE	3	0	2
	ODSTOTKI	1,4%	0%	1,3%
SKUPAJ	FREKVENCE	216	79	158
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%

Seveda se simbolnega pomena italijanščine najbolje zavedajo pripadniki italijanske manjšine, vsaj za nekatere pripadnike, ki imajo nižjo raven kompetence v slovenskem jeziku (predvsem starejše generacije, ki niso bile deležne pouka slovenskega jezika), pa ima kolektivna dvojezičnost tudi funkcionalno vrednost, saj bi sicer bila njihova komunikacija v družbeni interakciji onemogočena. Tako v skladu s pričakovanji obstaja statistično značilna razlika med stališči do vprašanja poznavanja italijanskega jezika, ki so jih izrazili pripadniki italijanske narodnostne skupnosti, ter stališči, ki so jih do istega stališčnega predmeta izrazili pripadniki vseh ostalih narodov nekdanje Jugoslavije.

Če si nekoliko natančneje ogledamo tabelo 11, vidimo, da med osebami, ki menijo, da je znanje italijanščine nepotrebno, ne najdemo nobenega Italijana in prav tako nobenega Hrvata, odstotek tako mislečih Slovencev je nizek (2,7%), medtem ko je med anketiranci ostalih narodnosti nekdanje Jugoslavije kar 9,1% oseb tega mnenja. Kot pri številnih drugih podatkih iz opravljene raziskave (Sedmak et al., 2002), tudi tukaj opažamo, da so pripadniki "ostalih narodov nekdanje Jugoslavije" do italijanščine in vsega, kar je povezano s prisotnostjo Italijanov kot avtohtonega prebivalstva na območju Slovenske Istre, manj odprti. Iz zbranih podatkov sicer le težka ugotovimo, ali gre pri priseljencih iz nekdanje Jugoslavije le za nezainteresiranost za manjšinsko problematiko ali pa morda celo za omalovažujoč odnos, ki izvira iz nekakšnega občutka, da če za bivanje v tem prostoru ni potrebno znanje ostalih neslovenskih

jezikov, niti znanje italijanščine ni potrebno. Navedena ugotovitev kaže, da ostajajo stališča pripadnikov ostalih narodov nekdanje Jugoslavije, pa čeprav se na splošno le-ti na Slovenski obali ne počutijo diskriminirane (Abram, Černe, Furlan, 1999) ter se skušajo karseda uspešno vklopiti v lokalno življenje (Sedmak, 2002), kljub vsemu drugačna od stališč avtohtonih prebivalcev ter deloma od stališč Hrvatov, za katere je bilo v isti raziskavi tudi ugotovljeno, da izražajo stališča, ki se locirajo vmes med avtohtona in priseljeniška (Sedmak et al., 2002).

Tabela 11: "Za tistega, ki živi v obalnih mestih, je znanje italijanščine" glede na narodno pripadnost:
Table 11: "For those living in coastal towns, the knowledge of Italian is", in view of ethnic affiliation:

NARODNA PRIPADNOST					
		Slovenci	Italijani	Hrvat	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
nujno	FREKVENCE	57	14	7	2
	ODSTOTKI	17,4%	46,7%	15,6%	6,1%
potrebno, a ne nujno	FREKVENCE	262	16	38	28
	ODSTOTKI	79,9%	53,3%	84,4%	84,8%
nepotrebno	FREKVENCE	9	0	0	3
	ODSTOTKI	2,7%	0%	0%	9,1%
SKUPAJ	FREKVENCE	328	30	45	33
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

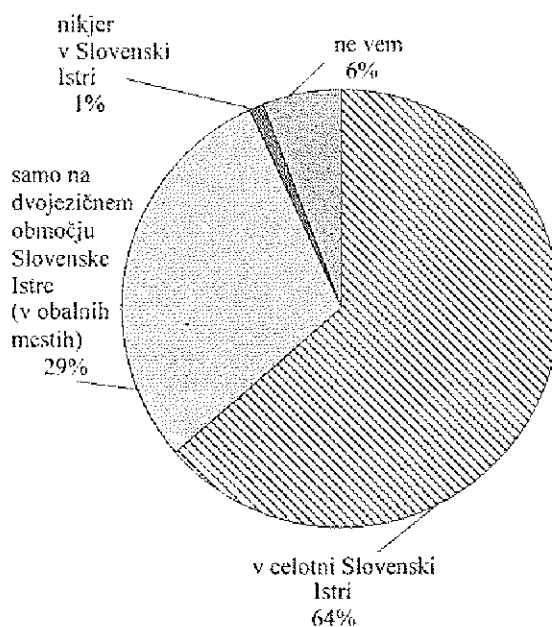
2.2 Poučevanje italijanskega jezika

V povezavi z odgovori na vprašanje o nujnosti znanja italijanskega jezika v obalnih mestih so zanimiva stališča anketirancev glede teritorialne razširjenosti formalnega poučevanja tega jezika. Namreč čeprav po mnenju večine komunikacijska kompetenca v italijanščini v mestih Slovenske Istre ni nujna, pač pa "le" potrebna, pa večina izprašanih (63,5%) meni, da bi bilo dobro, če bi se italijanski jezik kot drugi jezik poučeval na vseh šolah s slovenskim učnim jezikom v Slovenski Istri, in ne le tistih na dvojezičnem območju te regije, kot je to zakonsko določeno in v praksi tudi izvajano (tabela 12, graf 4).⁴

Tabela 12: "Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina":

Table 12: "It is good that in schools with Slovene as the language of instruction, the Italian language is taught":

	FREKVENCE	ODSTOTKI
v celotni Slovenski Istri	289	63,5%
samo na dvojezičnem območju Slovenske Istre (v obalnih mestih)	134	29,5%
nikjer v Slovenski Istri	5	1,1%
ne vem	27	5,9%
SKUPAJ	455	100,0%

Graf 4: "Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina".

Graph 4: "It is good that in schools with Slovene as the language of instruction, the Italian language is taught".

Natančnejša analiza je pokazala, da se v stališčih do vprašanja poučevanja italijanščine na slovenskih šolah anketiranci pomembno razlikujejo glede na starost.

⁴ Italijanščina kot obvezni predmet se izvaja le na šolah s slovenskim učnim jezikom, ki se nahajajo na dvojezičnem območju Slovenske Istre; na nekaterih osnovnih šolah, ki so izven tega območja, se italijanski jezik poučuje kot izbirni (fakultativni) predmet.

Tabela 13: "Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina" glede na starost:
Table 13: "It is good that in schools with Slovene as the language of instruction, the Italian language is taught" in view of age:

		STAROST					
		18-27	28-37	38-47	48-57	58-67	nad 68
v celotni Slovenski Istri	FREKVENCE	51	51	65	49	39	33
	ODSTOTKI	58,0%	79,7%	69,9%	59,0%	63,9%	52,4%
samo na dvojezičnem območju Slovenske Istre (v obalnih mestih)	FREKVENCE	35	10	25	27	10	18
	ODSTOTKI	39,8%	15,6%	26,9%	32,5%	29,5%	28,6%
nikjer v Slovenski Istri	FREKVENCE	0	1	0	1	0	3
	ODSTOTKI	0%	1,6%	0%	1,2%	0%	4,8%
ne vem	FREKVENCE	2	2	3	6	4	9
	ODSTOTKI	2,3%	3,1%	3,2%	7,2%	6,6%	14,3%
SKUPAJ	FREKVENCE	88	64	93	83	61	63
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Glede na starost izprašancev obstaja statistično značilna razlika med stališči anketirancev, starih od 28 do 47 let (skupina od 28 do 37 in skupina od 38 do 47 let), na eni ter stališči anketirancev, starih nad 68 let, na drugi strani. Kot je videti iz tabele 13, anketiranci mlajših skupin v primerjavi s starejšo skupino pogosteje odgovarjajo, da je poučevanje italijanščine na šolah s slovenskim učnim jezikom dobrodošlo v celotni Slovenski Istri, s čimer izkazujejo večjo naklonjenost pouku italijanščine. Poleg tega je med anketiranci nad 68 let najti tudi največ (14,3%) takih, ki so na postavko odgovorili z "ne vem", kar pomeni, da ima ta starostna skupina o vprašanju, ki se nanaša na področje vzgoje in izobraževanja oziroma šolskega sistema in je zato zanjo manj aktualno, najmanj izrazito oblikovano stališče. Ti rezultati nedvomno potrjujejo nekatere predhodne raziskave (Mikolič, 2003), da so mlajše generacije - tudi zaradi dosežene višje ravni dvojezičnosti - bolj odprte do vprašanj italijanskega jezika kot starejše starostne skupine. S tega vidika pa nekoliko preseneča podatek, da največji odstotek (39,8%) tistih, ki menijo, da je poučevanje italijanščine smiselno samo na dvojezičnem območju Slovenske Istre, zaslediti prav pri najmlajši anketirani starostni skupini, tj. pri anketirancih, starih od 18 do 27 let, kar morda kaže tudi na težnjo mladih po

doslednem upoštevanju sprejetih zakonskih določil v nasprotju s primeri, ko so le-ta kršena, pa naj si bodo presežena ali pa omejena.

Tabela 14: "Dobro je, da se na šolah s slovenskim učnim jezikom poučuje italijanščina" glede na narodno pripadnost:

Table 14: "It is good that in schools with Slovene as the language of instruction, the Italian language is taught" in view of ethnic affiliation:

		NARODNA PRIPADNOST			
		Slovenci	Italijani	Hrvati	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
v celotni Slovenski Istri	FREKVENCE	211	22	26	20
	ODSTOTKI	63,6%	73,3%	57,8%	60,6%
samo na dvojezičnem območju Slovenske Istre (v obalnih mestih)	FREKVENCE	95	8	14	12
	ODSTOTKI	28,6%	26,7%	31,1%	36,4%
nikjer v Slovenski Istri	FREKVENCE	5	0	0	0
	ODSTOTKI	1,5%	0%	0%	0%
ne vem	FREKVENCE	21	0	5	1
	ODSTOTKI	6,3%	0%	11,1%	3,0%
SKUPAJ	FREKVENCE	332	30	45	33
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Čeprav analiza variance ni pokazala, da bi bile med stališči posameznih narodnih skupnosti statistično značilne razlike, pa nam analiza povezanosti med stališči in narodno pripadnostjo anketirancev vendarle pokaže na nekatere pomembne vidike tega vprašanja. Iz tabele 14 vidimo, da je pri izprašanih vsake izmed anketiranih narodnosti več kot polovica takih, ki menijo, da je poučevanje italijanščine dobrodošlo na šolah v celotni Slovenski Istri. Najvišji odstotek tako mislečih najdemo seveda pri Italijanih (73,3%), takoj za tem pa s 63,6% sledijo pripadniki večinske, slovenske skupnosti, kar znova kaže na morda celo nekoliko presenetljivo naklonjenost do poučevanja italijanskega jezika tudi izven zakonsko določenega dvojezičnega območja v Slovenski Istri pri večini anketirane populacije.

Positiven odnos do italijanskega jezika in identifikacija italijanske manjšine predvsem prek jezika, ki sta bila izpričana tudi v nekaterih preteklih raziskavah (Mikolič, 2003; Sedmak, 2002), gresta očitno tudi na račun tega, da prebivalstvo Slovenske Istre komunikacijsko kompetenco v italijanskem jeziku in poučevanje le-tega

vidi predvsem kot pozitivno naložbo za prihodnost oziroma za prihodnje rodove, ki bodo skupaj z ostalimi članicami Evropske unije, z Italijo vred, živeli in delali v okviru iste meddržavne zveze. Odnos do konkretnih, današnjih izrazov uradno priznane dvojezičnosti obravnavanega območja namreč ni tako pozitiven.

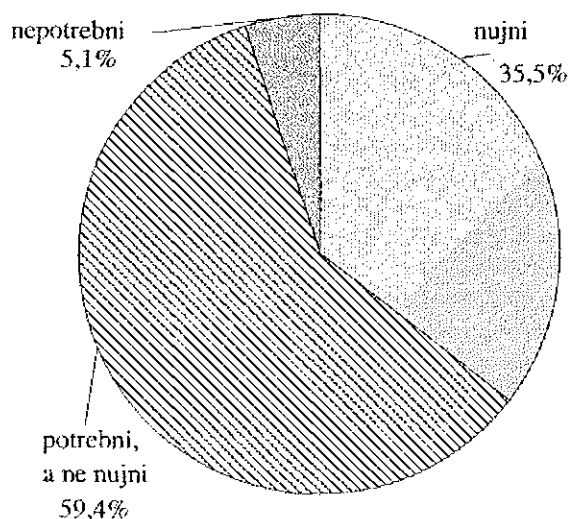
2.3 Dvojezični javni napisi

Podobno kot je večina izprašanega prebivalstva izrazila mnenje, da je znanje italijanskega jezika v obalnih mestih potrebno, a ne nujno, tudi večina (59,4%) meni, da tudi dvojezični javni napisi v obalnih mestih niso nujni, pač pa "samo" potrebni (tabela 15, graf 5). Seveda pa tu izraženo stališče ne izraža le večje ali manjše naklonjenosti italijanskemu jeziku, pač pa tudi (ne)poznavanje predpisov o javni rabi italijanskega jezika ali pa (ne)strinjanje z njimi. V skladu z zakonodajo morajo namreč biti na dvojezičnem območju Slovenske Istre vsi javni napisi dvojezični.

Tabela 15: "Dvojezični javni napisi v obalnih mestih so po vašem mnenju":

Table 15: "Bilingual nameplates and road signs are in your opinion":

	FREKVENCE	ODSTOTKI
nujni	160	35,5%
potrebni, a ne nujni	268	59,4%
nepotrebni	23	5,1%
SKUPAJ	451	100,0%

Graf 5: "Dvojezični javni napisi v obalnih mestih so po vašem mnenju".

Graph 5: "Bilingual nameplates and road signs are in your opinion".

Tabela 15: "Dvojezični javni napisi v obalnih mestih so po vašem mnenju" glede na narodno pripadnost:

Table 15: "Bilingual nameplates and road signs in coastal towns are in your opinion" in view of ethnic affiliation:

		NARODNA PRIPADNOST			
		Slovenci	Italijani	Hrvat	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
nujni	FREKVENCE	107	24	14	6
	ODSTOTKI	32,4%	80,0%	31,1%	19,4%
potrebni, a ne nujni	FREKVENCE	207	6	28	21
	ODSTOTKI	62,7%	20,0%	62,2%	67,7%
nepotrebni	FREKVENCE	16	0	3	4
	ODSTOTKI	4,8%	0%	6,7%	12,9%
SKUPAJ	FREKVENCE	330	30	45	31
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Analiza variance je pokazala, da obstaja statistično značilna razlika med odgovori, ki so jih podali anketirani Italijani, ter odgovori anketirancev vseh ostalih narodnosti, kar je razumljivo, saj so javni napisi eden najočitnejših znakov prisotnosti avtohtone italijanske manjšine, ki se ga le-ta gotovo najbolj zaveda (prim. tabelo 15). Poleg tega se stališča anketirancev slovenske narodnosti razen od italijanskih statistično značilno razlikujejo tudi od stališč pripadnikov ostalih jugoslovanskih narodov, medtem ko se ne razlikujejo od stališč Hrvatov, kar znova – kot v raziskavi še nekajkrat – kaže na to, da so institucionalizirani slovensko-italijanski dvojezičnosti najmanj naklonjeni pripadniki ostalih nekdanjih jugoslovanskih narodov (med temi je tudi največ takih, ki je dvojezične napise proglasilo za nepotrebne, tj. 12,9%, medtem ko tako razmišlja le malo anketiranih prebivalcev drugih narodnosti, med Italijani razumljivo ne najdemo nobenega takšnega).

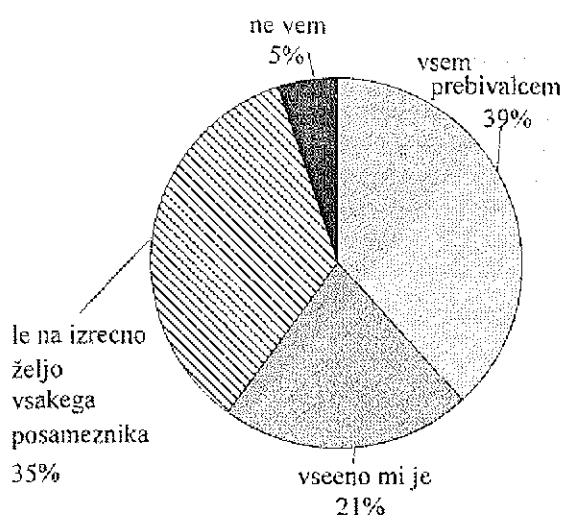
2.4 Dvojezične osebne izkaznice

Podobno kot pri zgornjem vprašanju se tudi v zvezi z jezikom osebnih izkaznic kaže poznavanje obstoječih predpisov in stopnja strinjanja z njimi. Kljub temu, da gre za dokument posebne identifikacijske vrednosti in kljub temu, da so se v javnosti na obeh slovenskih dvojezičnih področjih, slovensko-italijanskem in slovensko-madžarskem pojavljale po slovenski osamosvojitvi težnje po enojezičnih osebnih izkaznicah, pa se je vendarle večina anketiranih prebivalcev (38,4%) odločila za to, da se le-te izdajajo vsem prebivalcem v obeh jezikih. Vendar pa ni majhen niti odstotek tistih, ki meni, da bi moral biti jezik izkaznic odvisen od želje prosilca (34,9%); preseneča tudi indiferenten odnos kar 21,5% vprašanega prebivalstva do tega vprašanja (tabela 16, graf 6).

Tabela 16: "Dvojezične osebne izkaznice bi se v obalnih občinah morale izstavljati":

Table 16: "In coastal councils, bilingual identity cards should be issued:

	FREKVENCE	ODSTOTKI
vsem prebivalcem	175	38,4%
vseeno mi je	98	21,5%
le na izrecno željo vsakega posameznika	159	34,9%
ne vem	24	5,3%
SKUPAJ	456	100,0%

Graf 6: "Dvojezične osebne izkaznice bi se v obalnih občinah morale izstavljati".

Graph 6: "In coastal councils, bilingual identity cards should be issued."

Tabela 17: "Dvojezične osebne izkaznice bi se v obalnih občinah morale izstavljati" glede na izobrazbo:

Table 17: "In coastal councils, bilingual identity cards should be issued" in view of educational background:

		IZOBRAZBA				
		nedokončana osnovna šola	dokončana osnovna šola	dokončana poklicna šola	dokončana srednja šola	višja, visoka šola, fakulteta
vsem prebivalcem	FREKVENCE	7	26	27	67	47
	ODSTOTKI	23,3%	35,1%	38,0%	36,8%	48,5%
vseeno mi je	FREKVENCE	5	20	14	40	18
	ODSTOTKI	16,7%	27,0%	19,7%	22,0%	18,6%
le na izrecno željo vsakega posameznika	FREKVENCE	11	25	24	69	30
	ODSTOTKI	36,7%	33,8%	33,8%	37,9%	30,9%
ne vem	FREKVENCE	7	3	6	6	2
	ODSTOTKI	23,3%	4,1%	8,5%	3,3%	2,1%
SKUPAJ	FREKVENCE	30	74	71	182	97
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Iz primerjave med stališči različno izobraženih anketirancev (tabela 17) izhaja, da se pri vseh izobrazbenih kategorijah približno enak odstotek anketirancev (od 31% do 38%) odloča za odgovor "le na izrecno željo vsakega posameznika", medtem ko v zvezi z odgovorom "vsem prebivalcem" izstopajo anketiranci z nedokončano osnovno šolo, ki so se za ta odgovor odločili v manjšem številu (23,3%), ter visoko izobraženi anketiranci, ki so se zanj odločili v večjem številu (48,5%) v primerjavi z drugimi skupinami. Tudi analiza variance je pokazala na statistično značilne razlike med anketiranci z osnovnošolsko in tistimi z višješolsko ali še

višjo izobrazbo v zvezi s tem vprašanjem, pri čemer so anketiranci z nižjo izobrazbo manj naklonjeni splošnemu izstavljanju dvojezičnih osebnih izkaznic. Poleg tega sta skupini z nedokončano oziroma dokončano osnovno šolo na vprašanje pogosteje odgovarjali "ne vem" oz. "vseeno mi je" kot druge skupine (kar 23,3% anketirancev z nedokončano osnovno šolo se je odločilo za odgovor "ne vem" in 27% vprašanih z osnovnošolsko izobrazbo je izbralo odgovor "vseeno mi je"), kar kaže tudi na večjo nezainteresiranost nižje izobraženih anketirancev za jezikovni vidik uradnih osebnih dokumentov na dvojezičnem območju.

Tabela 18: "Dvojezične osebne izkaznice bi se v obalnih občinah morale izstavljati" glede na narodno pripadnost:

Table 18: "In coastal councils, bilingual identity cards should be issued" in view of ethnic affiliation:

		NARODNA PRIPADNOST			
		Slovenci	Italijani	Hrvati	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
vsem prebivalcem	FREKVENCE	122	21	14	7
	ODSTOTKI	36,6%	70%	31%	21,2%
vseeno mi je	FREKVENCE	78	0	8	9
	ODSTOTKI	23,4%	0%	17,8%	27,2%
le na izrecno željo vsakega posameznika	FREKVENCE	118	9	19	12
	ODSTOTKI	35,4%	30%	42%	36,4%
ne vem	FREKVENCE	15	0	4	5
	ODSTOTKI	4,5%	0%	8,9%	15,2%
SKUPAJ	FREKVENCE	333	30	45	33
	ODSTOTKI	100%	100%	100%	100%

Če pogledamo, kako se odgovori razporejajo po narodnosti anketirancev (tabela 18), vidimo, da je med Italijani naj- največji delež tistih (70%), ki menijo, da je dvojezične osebne izkaznice potrebno izdajati vsem prebivalcem, medtem ko se preostalih 30% opredeljuje za izdajanje osebnih izkaznic le na izrecno željo prosilca, kar kaže, da tudi sama italijanska manjšina ne vztraja pri že doseženem obsegu posebnih pravic. Po pričakovanjih se nihče od Italijanov ni opredelil za odgovor "vseeno mi je" oz. "ne vem", medtem ko najdemo največji odstotek tako opredeljenih med anketiranci ostalih narodov nekdanje Jugoslavije (27,2% jih je odgovorilo "vseeno mi je", 15,2% pa "ne vem"). Poleg tega večji odstotek tako anketiranih Hrvatov kot pripadnikov ostalih narodov nekdanje Jugoslavije meni, da bi bilo bolje, če bi se dvojezične osebne izkaznice v obalnih

občinah izstavljale le na izrecno željo vsakega posameznika (42% Hrvatov, 36,4% pripadnikov ostalih jugoslovanskih narodov), in ne vsem prebivalcem (31% Hrvatov, 21,2% pripadnikov ostalih jugoslovanskih narodov), kar kaže na v raziskavi večkrat izkazano distanciranje pripadnikov priseljeniških skupnosti od uradne jezikovne politike oz. nestrinjanje z njo. Nekoliko preseneča tudi dokaj velik odstotek tistih anketiranih Slovencev, ki so na vprašanje odgovorili "vseeno mi je" (23,4%), kar kaže na precejšno nezainteresiranost pripadnikov večinske, slovenske skupnosti za vprašanja, povezana z institucionalno dvojezičnostjo v Slovenski Istri. Poleg tega sta si odstotka tistih Slovencev, ki menijo, da bi se dvojezične osebne izkaznice v obalnih občinah morale izstavljati vsem prebivalcem (36,6%), in tistih, ki so prepričani, da bi bilo bolje, če bi se to dogajalo le na izrecno željo vsakega posameznika (35,4%), zelo blizu, kar pomeni, da dobra tretjina vprašanih slovenskih prebivalcev ne podpira zakonsko podprte uradne dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju Slovenske Istre, ki vključuje tudi brezpogojno dvojezičnost vseh uradnih dokumentov.

2.5 Televizija Koper – Capodistria

V zvezi s prisotnostjo italijanskega jezika na obravnavanem območju, nas je zanimalo, kako prebivalci sprejemajo obstoječo porazdelitev obsega slovenskega in italijanskega programa na TV Koper – Capodistria. V skladu z ustanovnim namenom in cilji Radia jugoslovanske cone Trsta, ki je l. 1949 nastal "kot manjšinski radio, z namenom povezovanja tega območja in odpiranja meja" (Radio Koper – Capodistria 45 let/anni, 1994), naj bi tudi velik del radijskega in televizijskega programa njegovega naslednika, tj. današnjega RTV centra Koper - Capodistria, potekal v italijanskem jeziku.⁵ Po zadnjem statutu javnega zavoda RTV Slovenija iz l. 1995 regionalni RTV center Koper – Capodistria pripravlja regionalni radijski in televizijski

5 V mnogih publikacijah, nastalih ob priložnostnih obletnicah ustanovitve koprškega radia in zatem televizije, je izpostavljen pomen teh dveh institucij za italijansko manjšino v tedanji Jugoslaviji in današnji Sloveniji, pa tudi za slovensko manjšino v Italiji in primorske poslušalce/gledalce. S tega vidika lahko razumemo večjezično zasnovano koprškega radia in televizije, ki ji lahko sledimo od samega začetka. Tako je Radio Koper v letih od ustanovitve 1949 do 1955 oddajal dnevno 6 ur programa v slovensščini, 5 ur v italijanščini in 1 uro v hrvaščini, nato pa je bilo po podpisu londonskega sporazuma "zaradi italijanske narodnostne skupnosti, ki ji je po ustavi zagotovljena pravica do informiranja v matičnem jeziku, (...) težišče na programu v italijanščini" (Radio Koper – Capodistria, 1975), zato je koprski radio v letih od 1954 do 1979 oddajal program pretežno v italijanščini z dvema kratkima slovenskima blokoma v jutranjem in večernem času (v l. 1973 je bilo npr. 13 ur programa v italijanščini in 3 ure in 15 minut v slovensščini). Tudi 14-dnevna oddaja Obrežje, tj. prva televizijska oddaja, ki so jo l. 1968 začeli pripravljati na koprski radijski postaji in je pomenila zameetek prihodnjega televizijskega programa, je bila namenjena italijanski narodni skupnosti in zato v italijanskem jeziku (oddajala jo je ljubljanska televizija, in sicer od Nanosa proti notranjosti Slovenije s slovenskimi podnapisi). Prav tako so bile v italijanščini prve oddaje TV studia Koper, ki je začel z oddajanjem programa l. 1971. Zametki slovenskega televizijskega programa pa segajo v drugo polovico sedemdesetih let; tako je srednjeročni načrt TV studia Koper – Capodistria l. 1979 predvideval dnevno 4 ure programa v italijanščini in 1 uro v slovensščini. Danes se slovenski in italijanski program Radia Koper – Capodistria oddajata na ločenih oddajnikih; do ločitve je prišlo l. 1979, pri čemer se je program v slovensščini razširil na celodnevni l. 1992. TV Koper – Capodistria oddaja dnevno osem ur programa v italijanskem jeziku, slovenski regionalni program pa teče od ponedeljka do nedelje v shemskem pasu med 18.00 in 19.00 uro, ob ponedeljkih in četrtek pa tudi v večernem pasu med 22.30 in 23.30 uro (RTV Ljubljana Koper Maribor, 1964; Radio Koper – Capodistria, 1975; Radio Koper – Capodistria, 1979; Radio Koper – Capodistria 45 let/anni, 1994; <http://www.rtvslv.si>).

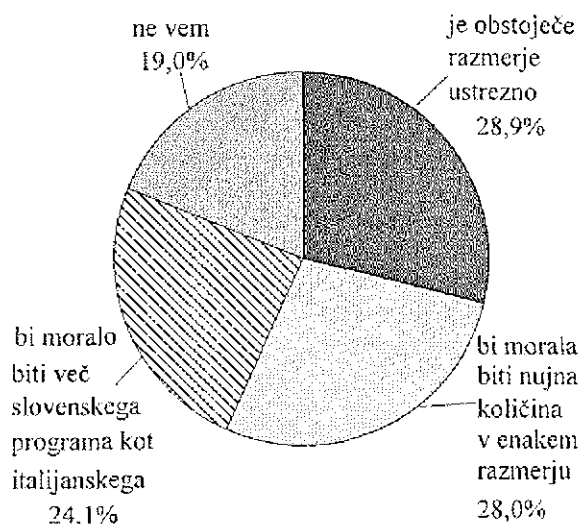
program (v slovenščini) ter radijski in televizijski program v italijanščini (<http://www.rtvlo.si/>). Medtem ko je drugi namenjen predvsem zadovoljevanju specifičnih potreb in interesov italijanske narodne skupnosti, pa je funkcijo prvega po besedah vodje regionalnega RTV centra Koper – Capodistria Dragomirja Mikeliča potrebno razumeti znotraj korpusa RTV Slovenije. To pomeni, da bi bila daljši obseg televizijskega regionalnega programa v slovenskem jeziku ali celo ločitev programa v slovenščini in italijanščini na dva kanala funkcionalno in ekonomsko neupravičena (Mikelič, 2003). Večkrat, še posebej v obdobju po slovenski osamosvojitvi, pa se v javnosti pojavljajo vprašanja o smiselnosti takšne programske usmeritve.

Tabela 19: "V zvezi z razmerjem med slovenskim in italijanskim programom na TV Koper menim, da":

Table 19: "Regarding the ratio between Slovene and Italian programmes on TV Koper, I think that":

	FREKVENCE	ODSTOTKI
je obstoječe razmerje ustrezno	131	28,9%
bi morala biti njuna količina v enakem razmerju	127	28,0%
bi moralo biti več slovenskega programa kot italijanskega	109	24,1%
ne vem	86	19,0%
SKUPAJ	453	100,0%

Na obstoj takšnih pomislekov kažejo tudi rezultati naše raziskave, saj le 28,9% vprašanih meni, da je obstoječe razmerje ustrezno. Skoraj enak odstotek vprašanih je mnenja, da bi morala biti količina slovenskega in italijanskega jezika na TV Koper – Capodistria v enakem razmerju (28%) oziroma da bi celo moralo biti več slovenskega kot italijanskega programa (24,1%). Tudi pri tem vprašanju zasledimo precejšen odstotek nezainteresiranih (19%).

Graf 7: "V zvezi z razmerjem med slovenskim in italijanskim programom na TV Koper menim, da".

Graph 7: "Regarding the ratio between Slovene and Italian programmes on TV Koper, I think that".

Tabela 20: "V zvezi z razmerjem med slovenskim in italijanskim programom na TV Koper menim, da" glede na izobrazbo:

Table 20: "Regarding the ratio between Slovene and Italian programmes on TV Koper, I think that" in view of educational background:

		IZOBRAZBA				
		nedokončana osnovna šola	dokončana osnovna šola	dokončana poklicna šola	dokončana srednja šola	višja, visoka šola, fakulteta
je obstoječe razmerje ustrezno	FREKVENCE	11	17	24	54	25
	ODSTOTKI	37,9%	23,3%	33,8%	29,8%	25,8%
bi morala biti njuna količina v enakem razmerju	FREKVENCE	2	13	13	63	35
	ODSTOTKI	6,9%	17,8%	18,3%	34,6%	36,1%
bi moralo biti več slovenskega programa kot italijanskega	FREKVENCE	7	25	23	35	18
	ODSTOTKI	24,1%	34,2%	32,4%	19,3%	18,6%
ne vem	FREKVENCE	9	18	11	29	19
	ODSTOTKI	31,0%	24,7%	15,5%	16,0%	19,6%
SKUPAJ	FREKVENCE	29	73	71	181	97
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Razlika med odgovori, ki so jih glede tega vprašanja podajali različno izobraženi anketiranci sicer ni statistično značilna, kljub temu pa je glede na stopnjo izobrazbe videti nekatere razlike pri stališčih o jeziku televizijskih programov, še posebej pri stališču, po katerem bi moralo biti razmerje med obema jezikoma enako. Tu je namreč zaslediti sorazmerno naraščanje pogostosti izbora tega odgovora z naraščanjem stopnje izobrazbe anketirancev. Morda se to stališče povezuje z višjo ravni dvojezičnosti pri bolj izobraženih (glej Mikolič, 2003) ali pa z domnevno večjo dovzetnostjo za objektivno reševanje medetničnih vprašanj pri višje izobraženih.

Tabela 21: "V zvezi z razmerjem med slovenskim in italijanskim programom na TV Koper – Capodistria menim, da" glede na narodno pripadnost:

Table 21: "Regarding the ratio between Slovene and Italian programmes on TV Koper, I think that" in view of ethnic affiliation:

NARODNA PRIPADNOST					
		Slovenci	Italijani	Hrvati	ostali narodi nekdanje Jugoslavije
je obstoječe razmerje ustrezno	FREKVENCE	87	18	13	8
	ODSTOTKI	26,4%	60,0%	28,9%	24,2%
bi morala biti njuna količina v enakem razmerju	FREKVENCE	94	10	12	7
	ODSTOTKI	28,5%	33,3%	26,7%	21,2%
bi moralo biti več slovenskega programa kot italijanskega	FREKVENCE	79	0	15	12
	ODSTOTKI	23,9%	0%	33,3%	36,4%
ne vem	FREKVENCE	70	2	5	6
	ODSTOTKI	21,2%	6,7%	11,1%	18,2%
SKUPAJ	FREKVENCE	330	30	45	33
	ODSTOTKI	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Večje razlike naletimo pri stališčih o razmerju med slovenskim in italijanskim programom glede na narodno pripadnost, pri čemer se odgovori anketiranih pripadnikov italijanske manjšine statistično značilno razlikujejo od vseh ostalih narodnostnih skupin vprašanih. Na podlagi podatkov, zbranih v tabeli 21, vidimo, da se odstotki odgovorov na posamezne postavke pri Italijanih najbolj neenakomerno razporejajo, saj je največji odstotek tistih, ki jim obstoječe razmerje med slovenskim

in italijanskim programom na TV Koper ustreza (60%), približno pol manj (33,3%) je takih, ki menijo, da bi morala biti zastopanost obeh jezikov bolj enakomerna, medtem ko, kar je razumljivo, nihče ni mnenja, da bi moralo biti več slovenskega kot italijanskega programa. Tudi pri tem vprašanju je očitno, da pripadniki italijanske manjšine sami odstopajo od možnosti, ki so jim bile v preteklosti že omogočene. Majhen odstotek Italijanov se glede vprašanja ni znalo (ali hotelo?) opredeliti. Pri pripadnikih ostalih narodnosti se odstotki odgovorov po posameznih vprašanjih razporejajo bolj enakomerno, v vseh primerih pa je najmanj odstotkov anketirancev odgovorilo z "ne vem".

Zanimivo pa je, da je med pripadniki vseh opazovanih narodnosti zaslediti najmanjši odstotek zagovornikov večje količine slovenskega kot italijanskega programa ravno pri anketiranih Slovencih, medtem ko je delež zagovornikov te rešitve precej višji tako pri Hrvatih kot pri priseljencih iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije (še največji pri slednjih: 36,4%). Kljub temu, da so odstotki odgovorov anketiranih Slovencev na posamezne postavke precej enakomerno razporejeni (obstoječe razmerje ustrezno – 26,4%, količina obeh programov v enakem razmerju – 28,5%, več slovenskega kot italijanskega programa – 23,9%), kar pomeni, da se mnenje večinskega prebivalstva deloma razlikuje od italijanski manjšini naklonjene programske politike TV Slovenija oz. TV Koper – Capodistria, pa se torej slovenski prebivalci Slovenske Istre kot avtohtoni prebivalci tega okolja vendarle kažejo kot bolj tolerantni do medijske prisotnosti italijanske manjšine v Slovenski Istri v primerjavi s pripadniki priseljeniških skupin.

ZAKLJUČEK

Spoznanja o strpnosti v medetničnih odnosih v Slovenski Istri, ki so jih prinesle nekatere predhodne raziskave (Mikolič, 2003; Sedmak, 2002; Mikolič, 2001), bi tudi glede na rezultate naše študije nedvomno težko ovrgli, kljub temu pa se pri analizi strukture odnosa prebivalstva Slovenske Istre do avtohtone manjšinske, tj. italijanske narodne skupnosti zdi izredno smiselna uporaba makro in mikro vidika, ki omogoča poglobljen premislek in morebitno revizijo obravnavanega odnosa. Po Fishmanu (1978) je kombinacija sociolingvističnega makro- in mikronivoja, tj. obravnave jezikovne problematike celotnih družbenih skupnosti oziroma zaokroženih geografskih okolij in konkretnih govornih položajev, nujna pri vsaki jezikovni in siceršnji družbeni analizi.

Prav gotovo je prisotnost avtohtone italijanske manjšine dejstvo, ki ga priznava vse prebivalstvo Slovenske Istre ne glede na različne socialnodemografske dejavnike. Iz tega posebnega statusa italijanske manjšine izvirajo tudi njene posebne pravice, ki jih nihče na splošno ne izpodbija, prav tako večina prebivalstva

pristaja na njihov sedANJI obseg in posledično na današnje mero prisotnosti italijanske manjšine v javnosti. Že ta makro pogled na problematiko italijanske skupnosti pa nakazuje, da obstaja, sicer manjštevilični krog populacije, in to tako v okviru same italijanske manjšine, še bolj v okviru večinske, slovenske populacije, nato hrvaške, najbolj pa ostalih priseljeniških skupnosti, ki postavlja doseženo stopnjo zaščite italijanske skupnosti pod vprašaj.

Kritičnost do posebnih pravic italijanske manjšine sicer zaobide pomembno identitetno komponento italijanske skupnosti, tj. kompetenco v italijanskem jeziku oziroma stopnjo dvojezičnosti, ki se pokaže kot nedvomna prednost družbene skupnosti in vsakega posameznika, še posebej spričo omogočanja lažjega vstopa v medkulturno komunikacijo. Kolektivno in individualno dvojezičnost v Slovenski Istri sprejemajo kot nujno in samoumevno dejstvo predvsem mlajše generacije, za katere je značilna dokaj visoka raven dvojezičnosti, kar je nedvomno tudi posledica specifične jezikovne in šolske politike na obravnavanem območju.

Na drugi strani pa obravnava vprašanj, ki sodijo na področje vsakdanjih mikro družbenih praks, kot so dvojezični javni napisi, dvojezične osebne izkaznice in prisotnost italijanskega programa v televizijskem mediju, jasno pokaže na večinsko pragmatično obnašanje v tovrstnih situacijah. Italijanska manjšina zdaj ni več videna kot avtohtona skupnost s posebno vlogo v širšem družbenem kontekstu z diahronega in sinhronega vidika, ki ji zato pripadajo zakonsko določene posebne pravice, pač pa je v ospredju interes vsakega posameznika in posameznih narodnih skupnosti. Pripadniki slovenske skupnosti v konkretnih govornih in tudi siceršnjih družbenih položajih v glavnem ne zaznavajo simbolnega pomena, ki ga ima javna prisotnost italijanskega jezika, in pozabljajo, da je ta "nekaj več" nujno potreben za preživetje vsake manjšinske skupnosti, hkrati pa lahko pri njih opazimo težnjo po

sorazmernem deležu pravic za lastno, večinsko, in manjšinsko skupnost (npr. zahteva po enakem obsegu slovenskega in italijanskega televizijskega programa). Za pripadnike ostalih, tj. priseljeniških skupnosti (hrvaške, posebej pa še skupnosti ostalih nekdanjih jugoslovanskih narodov) pa je očitno značilno primerjanje položaja italijanske manjšine s položajem lastne narodne skupnosti, zaradi česar italijansko skupnost marsikdaj občutijo kot privilegirano.

Sama italijanska manjšina se nedvomno zaveda, da je pozitivna diskriminacija italijanske manjšinske skupnosti za njen obstoj odločilnega pomena, kljub temu pa ne vztraja vedno in v celoti pri že doseženem obsegu posebnih pravic (npr. vprašani dvojezičnih osebnih izkaznic in obsega slovenskega oziroma italijanskega televizijskega programa). Za večjo prepoznavnost bi tudi italijanska skupnost sama lahko še bolj samozavestno izkoriščala splošno naklonjenost ostale družbene skupnosti do njihove skupnosti, predvsem do italijanskega jezika, in bila še aktivneje soudeležena v različnih družbenih sferah; kot kažejo tudi raziskave o jezikovni rabi (Mikolič, 2003), pa prebivalci italijanske narodnosti na primer za rabo svojega prvega jezika ne izrabljajo vseh priložnosti, ki se jim v okolju ponujajo.

Seveda pa je za takšno družbeno klimo, ki bo manjšino spodbujala k popolnemu uveljavljanju svojih pravic, potreben spoj številnih dejavnikov. Ne v smislu kolektivne krivde, ker ima vsaka etnična skupnost drugačne vzgibe, pa vendarle za upad števila prebivalcev, ki so se ob zadnjem popisu opredelili za italijansko narodnost, nosi del odgovornosti celotna družbena skupnost, in to tako na ravni državne oziroma lokalnih oblasti kot na ravni civilne pobude. Na obeh ravneh bi moralo prihajati do pobud, ki bi pokazale, da si aktivne prisotnosti italijanske manjšine in s tem dejanske večkulturne obogatitve jugozahodnega dela slovenske države tudi v prihodnosti res želimo.

MACRO AND MICRO STRUCTURE OF SOCIAL ATTITUDES TOWARDS THE ITALIAN MINORITY AND BILINGUALISM IN SLOVENE ISTRIA

Vesna MIKOLIČ

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-mail: vesna.mikolic@zrs-kp.si

SUMMARY

The structure of relations between majority and minority communities in Slovene Istria is extremely dynamic and subject to various constantly changing social and political impacts. The main objective of the article was to study, from the macro and micro aspects, the attitude of the entire social community in this area towards the autochthonous Italian minority on the basis of data obtained during research into the national and cultural identity of Slovene Istria.

The basic cognition that the presence of the autochthonous Italian minority is a fact acknowledged by the entire

population of Slovene Istria, irrespective of the many diverse social-demographic factors, is supplemented by the data indicating predominantly pragmatic behaviour at the level of everyday social practices (e.g., concerning the question of monolingual or bilingual identity cards, bilingual nameplates and road signs, the ratio between Slovene and Italian programmes on local TV). At this level, the Italian minority is no longer seen as an autochthonous community with a special as well as symbolic role in a wider social context from the diachronous and synchronous aspects, which is therefore entitled to all the legally stipulated special rights; the interests of every individual and separate ethnic communities are shifted into the foreground. The criticism of special rights of the Italian community, however, does not concern the otherwise important identity component of the Italian community, i.e., competence in the Italian language or the degree of bilingualism, which is shown to be a clear and distinct advantage for the social community and every individual, particularly in view of enabling an easier entry into intercultural communication.

The preliminary condition for such a social climate, which will stimulate the minority to a full affirmation of its rights, concerns several factors. At the level of not only state and local authorities but also at the level of civil initiatives, instigations should be made, which would show that the active presence of the Italian minority, and thus an actual multicultural enrichment of the southwestern part of Slovenia, is truly desired in the future as well.

Key words: Italian minority, Slovene Istria, bilingualism, communicative competence, interethnic relations, multiculturalism

VIRI IN LITERATURA

- Abram, M., Černe, D., Furlan, M. (1999):** Revitalizacija historičnega mestnega jedra – demografski trendi mestne poselitve: 2. del: zaključno poročilo. Koper – Ljubljana, Mestna občina Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, Zavod za odprto družbo.
- Furlan, M. (2003):** Slovenska Istra – stičišče jezikov in kultur: na kakšnih stališčih stonita jezikovna in kulturna bodočnost tega prostora? *Annales, Series Historia et Sociologia*, 13, 2003, 2. Koper, 389-404.
- Fishman, J. A. (1978):** Sociologija jezika. Sarajevo, IGKRO "SVJETLOST".
- Gorjup - Posinkovič, V. (2003):** Poiščimo manjšini sovražnika. *Primorska srečanja*, 27, 263 (2003), 1.
- Maršič, D. (2003):** O italijanski avtohtoni manjšini v Sloveniji. [Http://obala.net](http://obala.net). ObalaNET – Obalne novice. Rubrika: Odprta pisma. Vpisal: dorijan. Dodana dne: 3. 7. 2003.
- Mikelič, D. (2003) -** Intervju z direktorjem regionalnega RTV centra Koper-Capodistria Dragomirjem Mikeličem, 5. 11. 2003 (zapis se nahaja pri avtorici prispevka).
- Mikolič, V. G. (2001):** Etnični vidiki mladinske kulture v Mestni občini Koper. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 11, 2001, 2 (26). Koper, 531-546.
- Mikolič, V. G. (2002):** Slovene and Italian Languages in Contact in the Ethnically Mixed Area of Slovene Istria. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 12, 2002, 2. Koper, 421-436.
- Mikolič, V. G. (2003):** Jezik kot odraz etnične ozaveščenosti v narodnostno mešanem prostoru Slovenske Istre. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Milani-Kruljac, N. (1990):** La Comunità Italiana in Istria e a Fiume. *Etnia*, I, I-X, 1-250.
- Radio Koper - Capodistria (1975).** Koper, Radio Koper - Capodistria.
- Radio Koper - Capodistria (1979).** Koper, Radio Koper - Capodistria.
- Radio Koper - Capodistria 45 let/anni (1994).** Koper, Radio Koper - Capodistria.
- RTV Ljubljana Koper Maribor (1964), 3.** Ljubljana, RTV Ljubljana, Koper in Maribor.
- Sedmak, M. (2002):** Kri in kultura. Etnično mešane zakonske zveze v Slovenski Istri. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper.
- Sedmak, M., Darovec, D., Cossutta, R., Furlan, M., Mikolič, V. G., Podovšovnik, E., Rožac Darovec, V. (2002):** Projekt "Narodna in kulturna identiteta na območju slovensko-italijanskega kulturnega stika v procesih evropske integracije". Rezultati raziskave. 1. delovni zvezek. Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper.
- SURS - Statistični urad Republike Slovenije, Prebivalstvo po narodnosti, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002.**
- Za več strpnosti (2003):** Za več strpnosti do manjšine. *Primorske novice*, 56, 15. 7. 2003.
- www.rtv slo.si:**
http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rtvodajera dio&c_menu=4, Radio Koper (slovenski program),
http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rtvodajera dio&c_menu=5, Radio Capodistria,
http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1048034783, Regionalni RTV center Koper – Capodistria,
http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1053499437, TV Koper – regionalni program,
http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1053499474, TV Capodistria,
 RTV SLOVENIJA (ISSN 1581-372X) | 1999 –2003, 27. 11. 2003.